

Vörösmarty 1845-ös erdélyi körútja*

Deák kíséretében, Wesselényi vonzásában

A két dunántúlit, Deák Ferencet és Vörösmarty Mihályt a politikai élet hozta össze egymással, majd az erdélyi főúrral, báró Wesselényi Miklóssal. Mindnyájan a reformeszmékért lelkesedtek, liberális nézeteket vallottak. Wesselényi Erdély, Deák Magyarország korabeli legjelesebb politikusának, Vörösmarty a magyarság legnagyobb élő költőjének számított. Az elvokonság, a kölcsönös tisztelet az 1840-es évekre meleg barátsággá alakult. Vörösmarty 1827-től többször is felkereste Deákot Zala megyei birtokán, Kehidán.¹ Deák 1834-től levelezett Wesselényivel, akinek pesti látogatásai alkalmával eszmecserét is folytattak.² Vörösmarty valószínűleg 1832. január 9-én találkozott először Wesselényivel, amikor ez, mint tiszteleti tag megjelent az akadémia gyűlésén.³ A barátságot utóbb a kölcsönös komasággal is megpecsételték. Levelezésük csak 1845-ben indult.⁴

Vörösmarty mindkettőjük iránti elismerését versben is kifejezte. Wesselényit 1838-ban *Az áruzi hajós* című költeményével ünnepelte, Deákot pedig 1845-ben „mint a haza jobb ügyé”-nek harcosát méltatta egy tizenkét soros epigrammában (*Deák Ferenc*). Vörösmarty költészetében aránylag ritkán fordult erdélyi témához. *A Cserhalom* és a *Kemény Simon* megírásához nem volt szüksége alaposabb helyismeretre. Bár őt is, Deákot is érdekelte Erdély, ez nem volt elég ok arra, hogy – az akkori útviszonyok közt – többhetes erdélyi utazásra vállalkozzon. Kellott egy közvetlen ok, illetve felkínálkozó alkalom.

A szomorú alkalmat Wesselényi 1844. szeptember 27-i Deáknak írt levele szolgáltatta. Ebben közli barátjával, hogy „rája borult az e földön véget nem érő éj”, vagyis teljesen megvakult.⁵ Bármennyire is igyekezett leplezni a zsidói főúr, ismerősei már tudtak, hogy látása egyre romlik. A friss hír azonban megdöbbenette barátait. Deák november 27-én kélt válaszevelet így kezdi: „Nem volt előttem váratlan a súlyos csapás, mely Téged, barátom, s Te benned minket is oly kínosan sújtott. És mégis megdöbbenve kiejtém leveledet kezemből. Leverve a fájdalom súlyától, zúzott kebellem állottam gondolat nélkül s eszmélet nélkül egy ideig, és nem valék képes felfogni a dolog valóságát, lehetőségét. Csak bátyám halála rázott meg ennyire és Kölcseyneké. É két kínos veszteségen kívül soha semmi csapás ily mélyen, ily fájdalomosan nem hatott lelkemre... Levelednek vételével tüstént felvetém magamban, hogy még ezen őszön hozzád megyek, ha csak néhány napra is; rendezgetem kis gazdaságom körül dolgaimat, hogy távozhassek.”⁶

A továbbiakból kiderül, hogy Deákot gazdasági ügyei, a védegyeletben vállalt szerepe és a Zala megyei politikai helyzet, útja elhalasztására kényszerítette. A levél jelentős része a Wesselényi által lépten-nyomon szorgalmazott unió kérdésével foglalkozik. „I hidd el barátom, mi magyarok Erdély nélkül csak fél nemzet vagyunk” – vallja Deák is.

Eredetileg Deák barátjával, Csapody Pállal készült Zsidóra. Még december 4-i levelében említi: „Tervünk a zsidói útra nézve, úgy hiszem, áll?”⁷ Az 1845. április 5-én Wesselényihez írott levél már tudatja, hogy Csapody gazdasági ügyei miatt nem tud jönni, de ő május 1-én vagy 2-án indul, s május 26-ra a megyei közgyűlésre föltétlenül Zalában akar lenni. „Pectig

* Elhangzott 1999. december 10-én, a Kolozsvári Egyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszékén rendezett Vörösmarty-konferencián (Szerk.)

¹ *Vörösmarty Mihály* élete és művei. Dr. Riedl Frigyes egyetemi ny. r. tanár előadása után. Bp., 1905. 43–45. old.

² Deák Ferenc emlékezete. II. köt. Levelek 1822–1875. (Sajtó alá rendezte: Váczy János.) Bp., 1890. 1834–1848 közöttől 35 Wesselényinek írt levél szövegét közli.

³ Vörösmarty Mihály levelezése. Sajtó alá rendezte: *Brisits Frigyes*. (A továbbiakban: VMlev.) II. köt. Bp., 1965. 396. old.

⁴ Uo. 489. old., 495. old.

⁵ *Ferenzi Zoltán*: Deák Ferenc élete. I. köt. Bp., 1904. 450. old.

⁶ Deák Ferenc emlékezete. II. köt. 150–189. old.

⁷ Uo. 151–153. old.

epochát csinált volna a tiszai vidéken: ily két vastag embert egy kocsin utazni látni” – fűzi hozzá némi öngúnyjal.⁸ Deák Csapody helyett másik barátját és képviselőtársát, Klauzál Gábort próbálja megnyerni az útra. Miután Klauzál sem áll kötélnek, Vörösmartyt kéri fel útítársul. Vörösmarty egy április 15-én kelt, Stettner Györgyhöz írt levelében⁹ jelzi, hogy ha felesége szerencsésen átesik a szülésen, május elején Deákkal Erdélybe utazik. Egyben arra is utal, hogy Wesselényit fogja felkérni keresztapának. Április 19-én már arról értesíti Stettner, hogy egészséges kisfia született, s „most már mi sem áll ellent zsidói utamnak”.¹⁰ Április 20-án, vasárnap a Nemzeti Kör, melynek egyik alapító tagja Vörösmarty, százötös díszlakomát ad a fővárosban tartózkodó Deák tiszteletére,¹¹ s ekkor válik közismertté, hogy Vörösmartyval ketten utaznak Wesselényihez. Erről már 21-én Bajza József levélben is értesíti a közös barátot: „Deák Ferenc pár napig még köztünk mulat, aztán hozzád fordul Zsidóig, s talán vele megyen Vörösmarty is. Én is óhajtánék látogatásodra menni, ha foglalatosságaim szabadulást engednének. Így azonban csak jelentője lehetek ezen örvendetes hírek, hogy barátaid meg fognak látogatni”.¹² Maga Vörösmarty április 23-án ír levelet Zsidóra, de abban nem a látogatásról van szó, hanem felkérés a keresztapaságra. Deák Ferenc fogja őt a másnapi keresztelőn helyettesíteni.¹³

Bár a háromhetes „erdélyi körút” a figyelem középpontjában állott, ennek csak néhány mozzanata ismert, pontos útvonalát, kronológiáját legfeljebb kikövetkeztethetjük. Az akkori útvonalak között a kocsival való utazás igen időigényes volt, az útvonalat gyakran kitérők tarkították, mert legszívesebben egy-egy barát udvarházában szálltak meg. Többnyire bérelt kocsival utaztak. A Biasini-járatokhoz hasonló menetrendszerű lovas kocsit csak a főbb útvonalakon közlekedett. A kocsik sebességét illetően a Biasini-fogatok menetrendje ad némi tájékoztatást: jó útvonalak között a Kolozsvár–Budapest távolságot három nap alatt tették meg.

Az eddigi irodalom 1845. május 1-re vagy 2-re teszi Vörösmarty indulását. A költő május 1-ről keltezett, feleségének Vattáról küldött levele¹⁴ az indulás időpontját április 30-ra utalja. Mint írja, az előző nap 22 mérföldet tettek meg (ez kb. 170–180 km), s most Szemere Bertalan vendégei a Borsod megyei faluban. Eszerint a Budapest–Gödöllő–Hatvan–Gyöngyös–Kápolna–Füzesabony–Mezőkövesd–Vatta útvonalat követhették. Május 1-én Szemere kíséretében utaztak át Miskolcon, ahol találkoztak a borsodi ellenzék vezetőjével, Palóczy László országgyűlési követtel. A Pesti Hírlap tudósítása is jelzi a május 1-i átutalást, s azt, hogy Szemere Bertalan Gesztelyig elkísérte vendégeit. A további útvonal Vörösmarty május 8-án feleségéhez írt leveléből következtethető ki. Szerencsen át Tokaj felé mentek, itt árvizet találtak, majd Kemencs után a Szabolcs megyei Téten május 2-án Bónis Sámuel országgyűlési követ vendégei voltak, 3-án Zoltán János politikázó birtokos látta őket vendégl Apagyon. Itt Vörösmarty vadászgatott is.¹⁵ Nagyállón és Hajdúhadházon át Debrecenbe kocsiztak, s ott a „roppant falu” határában eltört a kocsitartó vasa, ami miatt egy fél napot vesztettek. Május 4-én érkezhetek Bihar megyei politikai barátjuk, Beöthy Ödon birtokára, Újmáriára. Innen másnap Beöthy társaságában indultak tovább a Nagyléta–Székelyhíd–Margitta–Szilágysomlyó útvonalon. A somlyói éjszakázás után Wesselényi eljűk küldött kocsijával dél felé érkeztek Zsidóra.¹⁶

⁸ Uo. 155–156. old.

⁹ VMlev. II. köt. 160. old.

¹⁰ Uo.

¹¹ *Ferencki Zoltán*: I. m. I. köt. 439. old.; *Deák-életrajz*. Életrajzok 1845. 555–556. old.

¹² *Kardos Sámuel*: Bátor Wesselényi Miklós élete és munkái. II. köt. Bp., 1905. 458–459. old.

¹³ VMlev. II. köt. 160–161. old. Wesselényi egy mén csikót ajándékoz keresztfiának. Minthogy ezt Vörösmartyék nem fogadják el, a csikót eladatja, s az árát küldi nekik. Az április 24-én megkeresztelt fiú a Mihály–Miklós–Sándor nevet kapta, mindössze három évet élt (+1848. apr. 25.)

¹⁴ Uo. 161–162. old.

¹⁵ Itt Vörösmarty hét lövéssel egy szalonkát lőtt. Az erről szóló anekdotát Gyulai Pál jegyzetei után közli: *Lukácsy Sándor–Balassa László*: Vörösmarty Mihály 1800–1855. Bp., 1955. 379. old.

¹⁶ VMlev. II. köt. 162–163. old., 398. old.; *Ferencki Zoltán*: I. m. I. köt. 452. old.

Wesselényi is készült a vendégek fogadására. Baráti szimpóziumot szeretett volna rendezni az akkori ellenzéki politikusokkal. Meghívta Kossuth Lajost, Kemény Zsigmondot, Kovács Lajost, Eötvös Mihályt, Veér Farkast, Ujfalvi Sándort és Wesselényi Ferencet. A meghívást csak Kemény Zsigmond és Kovács Lajos fogadta el.¹⁷ Ők már 5-én Zsibóra érkeztek. Deákék magukkal hozták Beöthy Ödönt, aki csak egy napig maradhatott ott.

A megérkezésről maga Vörösmarty számol be feleségéhez írott levelében: „Egy héti utazás után végre eljutottunk Zsibóra, igen kegyetlen útban, de minden baj nélkül. Tegnap délben érkezünk meg. Nem írhatom le, mily fájdalmas öröm volt Wesselényivel találkozásunk. Midőn szavainkról megismert, sokáig némán állt, s könnyei hullottak. A könnyű tovább él, mint a szem világa. Lassanként beszéd kerekedett, s nemsokára igen derűlten érezte magát közöttünk“. Ebben és a május 14-i levélben is érzékelteti azt a kellemes benyomást, amit a táj és a kastély tett rája: „Zsibó gyönyörű helyen fekszik, a kastély, hol szállva vagyunk, emeletes, jó magas dombon a Szamos rétei felett, mely a kanyargó Szamossal s azon túl változatos alakú hegyekkel félkörűleg zárva van“; „A vidék itt gyönyörű. A kastély dombon van: előtte jókora térség, szántóföld, rét, ligetek, kerített rétek lovai számára, fácános kert. Ezen síkot a Szamos vize szegi be, a Szamoson túl igen szép hegyi róna, s azon túl közben hegyek.“¹⁸

A második levél a világtalan Wesselényit így jellemzi: „Wesselényi mindamellett, hogy szemvilágát teljesen elvesztette, sőt lábával is bajlódik, körünkben igen vidám. Gazdaságát maga intézi, maga tesz mindenféle rendeleteket, leveleket diktál, s hírlapokat s leveleket olvastat fel magának titoknoka által, s tele van foglalatossággal. Gazdasága igen jó rendben van az erdélyiekhez képest.“ Több mondat is utal a kellemes időtöltésre, a nagy ebédekre, a vadaskertre. Vörösmarty közismerten szenvedélyes vadász volt,¹⁹ s itt különös szerencse érte: egyetlen lövéssel két vaddisznót terített le. A szenttanú, Kemény Zsigmond mesélte ezt Gyulai Pálnak, Vörösmarty életrajzírójának.²⁰ De maga Vörösmarty is utal rá Wesselényihez intézett augusztus 13-i levelében: „Én, aki két vaddisznót lőttem egy golyóval (ha igaz), sokszor egy betűn nem tudok eligazodni“ – panasolja ecsetelve az akadémia számára készülő nyelv-tan körüli fáradozását.²¹ A szórakozás mellett bizonyára sokat tanácskoztak is. Az ellenzéki politika valamennyi égető kérdése napirendre kerülhetett. Közülük is főleg az unió megvalósításának feltételei. Hiszen Wesselényi egyetlen alkalmat sem hagyott ki, hogy ezt szóba ne hozza. Együtt ültek meg 11-én, vasárnap pünkösöd ünnepét.

Május 15-én, csütörtökön reggel a három barát, Deák, Vörösmarty és Kemény, búcsút vesz Zsibó urától, s Kolozsvár felé indul. Talán nem is gondolnak arra, hogy életük legfelhőtlenebb napjait hagyják maguk mögött. Azt hitték, estére már Kolozsvárt lesznek. De a „mód nélkül rossz út“-on a Vörösmartytól 80–85 km-re becsült távolságot²² nem lehetett egy nap alatt megtenni. Akkoriban Zsibóról Csákgörbő felé Désen és Szamosújváron át jöttek Kolozsvárra, ami még 100 km-nél is hosszabb út. A eső is egyfolytában szemerkélt. Úgyhogy hiába várták a kolozsvári Biasini-fogadó előtt a lelkes fiatalok, a kaszinóban a politika iránt érdeklődő főurak és polgárok a két jeles vendéget, azok estére nem érkeztek meg, sőt másnap is csak dél-előtt táján.

Az akkoriban húszezer lakosú Kolozsvár, a maga híres tanintézeteivel, századok óta az erdélyi művelődés központjának számított. 1790-ben lett tényleges főváros: ide költözött Szebenből az erdélyi ügyeket intéző hatalmi szerv, a Főkormányszék vagy Gubernium. Ennek miniszteri rangú tanácsosai, tiltkárjai jórészt az arisztokrácia köréből kerültek ki, úgyhogy a főúri réteg is belepedett a városba díszes palotákat építve. Az országgyűléseket is többnyire Kolozsvári tartották. A polgárosodás egyik élharcosa a városban a vívómesterként idekerült olasz Gaetano Biasini volt. Ő építetett először modern jellegű szállodát a Kül-Torda utcában, a temető szomszédságában. Ebben szállt meg 1846-ban Liszt Ferenc, 1847-ben Petőfi és felesége, s Biasini szervezte meg a gyorskocsijáratot a Budapest–Kolozsvár–Brassó vonalon.

¹⁷ Kristóf György: Királyhágón inneni írók Erdélyben. Kolozsvár, 1942. 69–74. old.

¹⁸ VMlev. II. köt. 162–164. old.

¹⁹ Vö. Vachott Sándorné emlékirataival. In: Lukácsy Sándor–Balassa László: i. m. 309. old.

²⁰ Gyulai Pál: Vörösmarty életrajza. Bp. 1942. 109. old.; Riedl Frigyes: I. m. 43–45. old.

²¹ VMlev. II. köt. 169. old.

²² Uo. II. köt. 163–164. old. A levél szerint Zsibótól Kolozsvár 10 mérföldnyire van. Akkor a német mér-föld 7,42 a magyar mér-föld 8,35 km-t jelentett.

A városközi fogatok, postakocsik az 1840-es években rendszerint a Biasini szálloda elé érkeztek. Valószínűnek tartjuk, hogy Wesselényi vendégeit saját kocsiján elküldte Désig, s ott szálltak fel valamilyen járatra, vagy fogadtak maguknak kocsit. Így érkezettek a Biasinéhoz, ahol pár százan várták és megjelenezték őket. Többen is találgatták, hol szálltak meg. Versényi György és nyomában Brisits Frigyes²³ is gróf Mikes János akkoriban épült pompás Belső Monostor (később Unió) utcai klasszicista palotáját feltételezi otthonokul. A liberális gondolkodású főúr Deák régi barátjának számított. Ferenczi Zoltán szerint²⁴ Ujfalvi Sándor is hívta őket, de végül Teleki Domokosnál állapodtak meg. A tudós grófnak a Főter és a Belső Közép utca szegletén volt emeletes háza, melyen emléktábla jelzi, hogy 1848-ban Bem vendégeskedett ott. Az akadémiaíráról mindkét vendég jól ismerhette Telekit. Az események időrendjének felvázolása azonban teljes mértékben Szamosi János megállapítását igazolja: „szállva ugyan sehol sem voltak”²⁵ Feltételezhetően csomagjaikat a Biasini szállónál tették le. Az érkezésükre összehgyült tisztelgők közül hívatta el magához ebédre őket gróf Teleki József fő kormányzó.²⁶

Erdély fő kormányzója a főtéri Bánffy-palotában laktak. Itt gyakoriak voltak a pompás ebédek, vacsorák. Teleki József nemcsak a liberálisok és konzervatívok közt egyensúlyozó politikus, hanem jelentős tudós is volt, az akadémia elnöke. E minőségében is fogadta a városba érkezett két akadémikust. Az is valószínűnek tűnik, hogy a kormányzó ebédén az arisztokrácia több vezéregyénisége vett részt. Az ebéd jócskán elhúzódhatott. Este a két vendég a Farkas utcai színházban jelent meg, s Mikes János gróf baloldali középpályájában ültek. A műsor nem volt az alkalomhoz méltó. Színelőadás helyett egy hegedűművész és egy bűvész műsorával kellett megelégedniük. „Hahner Friderik” a drezdai zeneegylet tagjának nevezte magát, s virtuóz számokat adott elő. Becker Ferdinánd, mint berlini tanár, bűvész-fizikus szerepel a hirdetésekben. Mutatványairól megoszlottak a vélemények.²⁷ Színházba akkoriban nem is mindig az előadásért ment a közönség, a társadalmi élet egy része játszódtott ott. Ezáltal például mindenki láthatta a két vendéget, sokan tisztelgtek is a páholyokban.

Színház után gróf Kemény Sámuel ellenzéki politikus hívta meg főtéri palotájába a vendégeket és a kolozvári elbarátokat. A Főter északi sorának keleti végén álló egykori reneszánsz Filstich-házat az örökös Kemény család építtette át 1800 táján emeletes-erkélyes későbarokk palotává. Itt gyülekeztek azok a liberális politikusok, akik három év múlva az 1848-as erdélyi eseményekben is vezető szerepet játszottak. Mindnyájan főleg Deák véleményére, az unióval kapcsolatos nézeteire voltak kíváncsiak.

A vacsora alig kezdődhetett el, mikor tíz óra tájban a „számos polgárokkal és más osztálybeliekkel vegyült ifjúság 102 fáklyás díszmenettel tisztelkedett a két hazafinak”.²⁸ A városi „hangászkar” eljátszotta a Himnuszt, majd háromszoros éjjennel hívták ki az ünnepeltek. Mikor ezek megjelentek az erkélyen, a fiatalok félkört képeztek, s az akkori ifjúsági vezér, a „szépreményekre jogosító poeta”, Urházy György szónokolni kezdett.²⁹ Beszéde nagy részét Deákhoz intézte, akit „Magyarhon orvosának” nevezett, s kért, hogy gyógyítsa be a sebeket. Közülük fő sebként a kettéosztottságot említette. Vörösmartyt, mint a testvérháza „szenteltdalnokát”, Magyarhon „drága kincsét”, „lángkeblű költőt” jellemzi, s felsorolja néhány versének témáját. Befelezésül azt kívánja, hogy a két hon egybeforrásakor ő legyen az „ünnep első dalnoka”.

²³ Versényi György: Vörösmarty Kolozsvárt. Erdélyi Múzeum 1900. 553-563. old.; VMlev. II. köt. 398. old.

²⁴ Ferenczi Zoltán: I. m. I. köt. 450-456. old.

²⁵ Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály emlékezete. Újság, 1903. május 18.

²⁶ K. Papp Miklós: Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály Kolozsvárt. Magyar Polgár, 1872. december 25.

²⁷ Becker berlini tanár gyűrű, zsebkendő és golyójátékával sok pénzt zsebel be. „Némelyek bámulják, mások azt állítják, hogy hasonló mutatványokat utcai izraelita bűvészekről is nem egyszer láttak garsért.” Kolozsvári napló. Erdélyi Híradó, 1845. május 20.

²⁸ Kolozsvári újságok. Múlt és Jelen. 1845. május 20.

²⁹ Urházy György: Beszéd Deák Ferenc és Vörösmartyhoz fáklyás zene alkalmával. Nemzeti Társalkodó (az Erdélyi Híradó melléklete) 1845. május 27.; K. Papp Miklós 1872-ben nevezi így (I. m. i. h.) az akkor már Budapesten élő Urházyt (1823-1873).

Deák társával a beszéd alatt lejön az ünneplők körébe,³⁰ s itt mond válaszbeszédet, melynek alapigéje a Himnuszból vett „megbűnhődte már e nép a múltat s jövendőt”.³¹ Szerinte az ország kettészakadását a pártviszály idézte elő, ezt kell közös akarattal legyőzni. „Erő, kitartó munkásság és egyetértés legyen tehát jelszavunk úgy a törvényhozási, mint szociális téren”, s akkor nem lesz szüksége a nemzetnek orvosra, s megvalósulhat az unió. Azzal a kívánsággal zárja beszédét, hogy legközelebbi látogatásakor már egy összeforrt haza polgáraiként találkozhasanak. Deák kezét ráz Urházyval. A tömeg Vörösmartyt akarja hallani. Ő azonban csak pár köszönő szót mond,³² mire rázendítenek a Szózatra. Majd éljenzés és a cigányzenekar Rákóczi-indulója mellett távozik az ifjúság. Az egész ünneplés alatt szemerkélő eső esett.

A bankett folytatódik a palotában. Szokásos módon köszöntőket mondanak a vendégekre és a házigazdára. A korabeli sajtó szerint Teleki Domokos a két jeles vendégre, Wesselényi Miklósrá, Széchenyire és Kemény Sámuelre üritette poharát, Kemény Sámuel Teleki József kormányzóra, azon férfira „ki a két hazát összeköti”, Pálffy János a két magyar haza uniójára, Méhes Sámuel tanár-szerkesztő pedig Kossuth Lajosra.³³

A vendégek jóval éjfél után távoztak. Talán fél kettő körül oltották ki az ünnepi fáklyákat.³⁴ Minden valószínűség szerint Deák és Vörösmarty le sem feküdt, hanem bérkocsira ült, esetleg megvárta a hajnali Biasini-járatot, s indult Nagyvárad felé. Ott ugyanis az ellenzék értekezletére volt meghíva Deák. Ezek szerint a két barát Kolozsvárt alig több mint egy fél napot töltött. 16-án pénteken délelőtt érkeztek, s 17-én hajnalban már távoztak is. A kedvezőtlen időjárás miatt aligha sétáltak az utcákon, a városból szinte semmit sem láttak. Egyvalamiről azonban meggyőződhetnek: Erdély akarja az uniót. Ennek elősegítőjét a kolozsváriak főleg Deákban látták, s így inkább neki szólt az ünneplés.

A nagyváradai fiatalok ugyanúgy jártak, mint a kolozsváriak. Hiába várták 17-én éjfélig az alispáni lak előtt a vendégeket, azok a rossz út miatt csak 18-án a reggeli órákban érkeztek meg. Vörösmarty, hogy az ünnepeletést elkerülje, rögtön továbbutazott Debrecenbe. Deák viszont részt vett az ellenzék értekezletén, majd a színház díszelőadásán, ahol élőképben bemutatották Wesselényi, Deák, Beöthy és Vörösmarty zsidói találkozását. Előadás után az ifjúság fáklyásmenetben köszöntötte Deákot, Vörösmarty verseit szavalták, Szacsvey Imre lelkes beszédet mondott, Deák válaszolt, a tömeg éljenzett.³⁵ Másnap, 19-én Deák részt vett a megyei közgyűlésen, mint a megye már 1836-ban megválasztott táblabírája, s az esküt is letette. Még délután átutazott Debrecenbe.

Ott már várta Deákot Vörösmarty mellett a Zsidóról érkezett Wesselényi is. Négyüket nagy ünneplésben részesítették. A református kollégium oktatói karának tiszteletét Péczely József tolmácsolta, az ifjúság fáklyásmenettel köszöntötte a vendégeket, hazafias beszédet mondtak, szavaltak. A városi előjáróság díszpolgári oklevéllel tüntette ki Deákot.³⁶ 20-án kora hajnalban indultak Pest felé, s 21-én este érkeztek meg. Egy híradás szerint Szarvason is várták őket,³⁷ de nem derül ki, hogy végül átutaztak-e ott. A Tisza áradása megnehezítette útjukat. Lehet, hogy ezért kerültek Kecskemét irányába.

A politikus Deák, a költő Vörösmarty közös látogatása a világtalan árvízi hajósnál, majd ünneplésekkel tarkított további útjuk országos eseménynek számított. A két kolozsvári újság, az Erdélyi Híradó, a Múlt és Jelen beszámolóit mellett a Pesti Hírlap, az Életképek, a Budapesti

³⁰ P. D. [Péterfi Dénes]: Deák Ferenc és Vörösmarty kolozsvári látogatásáról. Erdélyi Múzeum 1904. 45. old.

³¹ Kolozsvári napló. Erdélyi Híradó 1845. május 20. Innen átvéve: Deák Ferenc beszédei 1829–1847. Összegejtötte: Kónyi Mánó. Bp., 1882. 543–544. old.; Lukácsy Sándor–Balassa László: I. m. 381–382. old.

³² Vörösmarty – Deákkal ellentétben – nem szeretett szónokolni. Versényi György (I. m. i. h.) egy anekdotát is megörökít arról, hogy a költő többször is nekifogott a beszédnek, végül valaki megsajnálta, s rákezdett a „Hazádnak rendületlenül”-re.

³³ Kolozsvári újságok. Múlt és Jelen. 1845. május 20.

³⁴ K. Papp Miklós: I. m. i. h.

³⁵ Pesti Hírlap 1845. június 6.; Lukácsy Sándor–Balassa László: I. m. 382–383. old.

³⁶ Életképek 1845. 751–752. old.; Lukácsy Sándor–Balassa László: I. m. 383. old.

³⁷ Lukácsy Sándor–Balassa László: I. m. 383. old.

Híradó, a Honderű, a Pesti Divatlap közölt híreket, tudósításokat az útról. A Pesti Hírlap május 27-én *Kolozsvári ünnep* címmel átveszi az Erdélyi Híradó május 20-i beszámolóját a Kolozsvárt történetéről. Az akkori szokás szerint versekkel is köszöntötték az eseményt. A Pesti Divatlapban megjelent kis vers utolsó sora „a hon szentháromságának” nevezi Zsibó urát és két látogatóját.³⁸ Garay János az Életképekben közölt 24 szakaszos ódájában üdvözi a Zsibóról hazaérkezett „megfáradt vándorokat”.³⁹ „Hol Wesselényi mellett / Deák szól és a dal / Mit Vörösmarty zengend, / Ott kész a diadal” – állapítja meg. Tóth Dezső szerint ez az erdélyi út, az állandó ünnepeltetés tudatosíthatta Vörösmartyban a nemzet megbecsülését.⁴⁰

A látogatás utóhangjához tartozik Ujfalvi Sándor 1845. június 10-én Vörösmartyhoz intézett levele. E szerint a költő említette, hogy szeretett volna a maga és felesége számára valami emléket vinni Erdélyből Pestre. Ujfalvi meghozatta a Zsibón Vörösmarty elejtette vadkan agyaráit, s azokból „előing gombokat”, a feleség számára „mejtőt” készíttetett. Volt azonban egy kérése is: „Kolozsvárt köztünk töltött napodat – szokott lelkes szívet s kedélyeket fölzaklató tollad által – óhajtanám bírni, amivel nekem, nőmnek, s honnom minden lelkesebbjeinek igen nagy örömet s élvezetet, a magyar költészetnek pedig egy újabb drága művet szerzendsz”. Vörösmarty július 8-i köszönőlevelében így ír: „Ami az erdélyi verset illeti, nem mondok nemet; de igent sem. Ha írok, olyat szeretnék írni, mi hozzám s hozzátok méltó legyen”.⁴¹ Ilyen vers nem született. Az erdélyi útra azonban mindig örömmel gondolt vissza a költő. Egy évvel később, 1846. május 26-án írta Wesselényinek: „Gyakran visszagondolok rátok és Zsibó gyönyörű tájára. Most lehetnek még szépek fácános ligeteid s az erdők, s én szegény városlakó még mindig a falak közt tespedek”.⁴²

Kolozsvárt a millennium táján jött divata az emléktáblák állítása. Megjelölték Petőfi Sándor és Bem tábornok kolozsvári szálláshelyét, az unió 1848-as kinyilatkoztatásának épületét. Így nem csoda, hogy Vörösmarty születésének századik évfordulóján az Erdélyi Irodalmi Társaságban szóba jött a költő kolozsvári vendégeskedésének a megörökítése is. Talán a társaság idős, dilettáns költő tagja, Felszeghy Dezső földbirtokos volt a kezdeményező. Nem tudták azonban eldönteni, hova helyezték a táblát, hol is volt a szálláshely. Versényi György tanár, irodalomtörténész vállalta magára, hogy tisztázza a részleteket. Dolgozata meg is jelent az Erdélyi Múzeumban, s a végén leszögezi: „A Kemény Sámuel-féle ház tehát az, mely előtt üdvözölte a város híres vendégeit. Itt hallotta szavait a lelkes közönség. Ehhez tapad a látogatók emléke. Irodalmi társaságunk ezt óhajta emléktáblával megjelölni, hogy ez is hirdesse kegyeletünket, s fakasszon újabb kegyeletes érzéseket”.⁴³ A táblakiállítás addigra elvesztette aktualitását. De következett három év múlva a Deák Ferenc-centenárium, s ezúttal Felszeghy szervezőmunkája meghozta gyümölcsét. A látogatás 58. évfordulóján leleplezték az emléktáblát.

Mindhárom kolozsvári napilap⁴⁴ már 1903 májusának elejétől kezdve három-négynaponként hírt ad az emléktábláról és a készülő leleplezési ünnepségről. Megtudjuk, hogy Smiel Dávid kolozsvári építőmester ingyen vállalta a tábla elkészítését. Smiel ekkoriban a város egyik legnagyobb építkezési vállalkozója, ő állította fel ingyen 1896-ban a szamosfalvi, 1849-es vértanúk emlékoszlopát is. Mestitz Mihály bútorraktáros a tábla leplét adja, Stief Ottó virágcsarnok tulajdonos az erkély feldíszítését vállalja díjtalanul. Az épület tulajdonosa, gróf Zichy Istvánné is készségesen hozzájárul a tábla elhelyezéséhez. A *Combos* nyomda szintén ingyen nyomtatja a meghívókat. Ezekből kiderül, hogy a leleplezést az Erdélyi Irodalmi Társaság vakáció előtti utolsó ülése előzi meg a városháza közgyűlési termében.

Két nappal a leleplezés előtt kerül nyilvánosságra Széll Kálmán miniszterelnök levele, melyben megköszöni a meghívást a társaságnak. Megelégedéssel tölti el, hogy a dicső elődök

³⁸ Uo. 385. old.

³⁹ Uo. 384–385. old.; *Életképek*, 1845. 753–756. old.

⁴⁰ *Tóth Dezső: Vörösmarty Mihály*. Bp., 1974. 356. old.

⁴¹ *Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor emlékiratai*. Kolozsvár, 1941. 373–375. old.; *VMlev.* II. köt. 165–167. old.

⁴² *VMlev.* II. köt. 177–178. old.

⁴³ *Versényi György*: I. m. i. h.

⁴⁴ A 26. évfolyamában járó *Magyar Polgár*, a 24. évfolyamán járó *Ellenzék és a csak ötödik évfolyamos Ujság*.

emlékét így ápolják.⁴⁵ Elfoglaltsága miatt csak lélekben tud az ünneplőkkel lenni. Széll meghívását az tette időszerűvé, hogy felesége Vörösmarty leánya, Deák gyámleánya volt.

Az ünnepségre május 17-én, vasárnap került sor. A társasági ülést Szamosi János egyetemi tanár, alelnök vezette, az elnök, gróf Kuun Géza nem lévén a városban. Komáromy Andor a régi Kolozsvár népéletéről szóló írását olvasta fel, Gyalui Farkas három elbeszéléssel szerepelt, Jékey Aladár három versét pedig Tompa Kálmán, a Nemzeti Színház művésze szavallta el. Szabolcska Mihály versei is szerepeltek a műsoron, de a költő nem jelent meg. Szamosi János záróbeszédében szólt a táblaállítás előzményeiről, köszönetet mondott az önzetlen segédkezőknek, s mindenkit meghívott a leleplezésre.⁴⁶

Pont fél 12-kor a főtéri ház előtt felsorakozott VI. kerületi Honvédszenekar Borsai Samu vezényletével rázendített a Himnuszra. Versényi György a ház erkélyéről az egykori eseményeket idézte fel. „1845. május 16-án – tegnap múlt 58 esztendeje – jött a kegyelet övezte ősi városba, az ódon falak közé, Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály. Szent földről, Zsibórról jöttek ide, a nagy Wesselényitől, kinek kihanyvadott, elsötétült szemévelága, míg fényes lelke tűzszlopként »egy nemzetre és két országra világolt«. Az fájt akkor mind a nagyoknak, hogy »egy nemzetnek két országa van, s e két országos nemzet a magyar«. Az egyik ország fővárosából a másik ország fővárosába jött két jó barát, két apostol: a bölcs államférfi és az izzó szívű, bűbajos szavú énekes” – kezdte szavait.⁴⁷ Beszéde végén lerántotta a leplet. A Kolozsvári Dalkör előadta a Szózatot, Tompa Kálmán pedig elszavallta Vörösmarty *Honszeretet* című költeményét. Szamosi János beszéd kíséretében átadta Szvacsina Géza polgármesternek megőrzésre a táblát. Szvacsina pedig beszédében köszönte meg a táblaállítását. A honvédszenekar Rákóczi-indulója zárta az eseményt. Az egész tér zászlódíszben pompázott. Kivonult a három felekezeti iskola és a két tanítóképző diáksága tanárok kíséretében, testületileg jöttek el a 48-as honvédek. A városi előkelőségek között ott állt gróf Beldi Ákos főispán is.

A tábla szövegét meglehetősen pontatlanul idézik a lapok. Ez olvasható az emléktáblán:⁴⁸

ENNEK A HÁZNAK AZ ERKÉLYÉRŐL SZOLOTT
DEÁK FERENCZ ÉS VÖRÖSMARTY MIHÁLY
A FAKLYÁSMENETBEN TISZTELGÓ IFJUSÁGHOZ 1845 MÁJUS 18-ÁN.
MEGJELÖLTE AZ ERDÉLYI IRODALMI TÁRSASÁG KEGYELETE
1908. MÁJUS 17-ÉN.

A szöveg pontatlansága mind a megfogalmazónak, mind a vésnőknek tulajdonítható. Deák és Vörösmarty nem a ház erkélyéről szólt az ifjúsághoz, hanem közéjük merve, karjukban, s Deák (talán Vörösmarty is) kezét fogott Urházyval. Az esemény nem május 18-án, hanem 16-án este volt, s a táblaállítás éve nem 1908, hanem 1903.

Ennyi hiba ellenére jó, hogy ott áll – immár csaknem száz éve – ez a szerény tábla, mert tudatosítja a kolozsváriakban: Petőfi és Bem mellett Vörösmarty és Deák is megfordult a városban. S elkelve még a Kazinczy, Széchenyi, Jókai, Liszt Ferenc, Eötvös József, Ady Endre és Móricz Zsigmond itteni látogatásait megőrkítő néhány tábla is.

Gaal György

⁴⁵ Széll Kálmán az Erdélyi Irodalmi Társasághoz. *Ellenzék*, 1903. május 15.

⁴⁶ Deák Ferencz és Vörösmarty Mihály emlékezete. *Újság*, 1903. május 18.

⁴⁷ Az Erdélyi Irodalmi Társaság. *Ellenzék*, 1903. május 18.

⁴⁸ *Lótvay Dániel–Demeter János–Asztalos Lajos*: Kőbe írt Kolozsvár. Emléktáblák, feliratok, címerek. Kolozsvár, 1996. A 63. oldalon a pontos szöveg, a 22. fényképmellékleten a tábla képe. A ház korabeli képét közli a Vasárnapi Újság is (1903. május 17.)